

درآمدی بر

شهروندی جهانی

دکتر حسین شریفی طراز کوهی

سرشناسه : شریفی طراز کوهی، حسین، ۱۳۴۳ -
 عنوان و نام پدیدآور : درآمدی بر شهر و شهروندی جهانی /
 حسین شریفی طراز کوهی
 مشخصات نشر : تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲
 مشخصات ظاهری : ۴۰۰ ص.
 فروست : علوم اجتماعی؛ ۶۵۲
 شابک : 978-964-511-451-8
 وضعیت فهرست نویسی : فیپا
 یادداشت : نمایه
 موضوع : تابعیت جهانی -- شهروندی جهان
 موضوع : جهانی شدن -- شهرنشینی
 رده بندی کنگره : JZ ۱۳۲۰/۴ ش ۴۵۴ :
 رده بندی دیویی : ۳۲۳/۶۰۱ :
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۰۵۳۹۹۴ :

۶۵۲

نشر میزان

درآمدی بر شهروندی جهانی

دکتر حسین شریفی طراز کوهی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۲

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

شماره: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۴۵۱-۸

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از تقاطع سهروردی، خ کاوسی فر، کوچه نیکسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۳۹۱۳۱
 فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰

واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۳، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱

پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

مقدمه	۷
زمینه‌ها و آثار شهروندی جهانی	۱۱
حسین شریفی طراز کوهی	
کاوش هنجاری: جامعه مشترک جهانی و همکاری بین‌المللی	۲۹
سوهیون پارک	
جامعه مدنی جهانی، آنارشی و حکمرانی: ارزیابی پارادایم در حال ظهور	۵۷
اسکات تورنر	
جامعه مدنی جهانی و حاکمیت حقوق بین‌الملل	۹۱
گوردن کریستنسن	
نظریه، واقع‌گرایی و امنیت جهانی	۱۱۱
ریچارد فالک	
حاکمیت و امنیت جهانی	۱۳۷
جیمز کرافورد	
روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل: دو چشم‌انداز	۱۷۱
رابرت کیوهن	
منافع ملی حیاتی و حقوق بین‌الملل	۱۹۳
ورنر لوی	
واقع‌گرایی در برابر جهان‌گرایی	۲۰۵
آلونسو مک‌گرو	
نظریه سیاسی و شهروندی جهان‌شهر	۲۲۷
کیمبرلی هاجینگز	
آیا شهروندی جهانی واقعیت حقوقی دارد ؟	۲۵۱
ال.سی. گرین	
حقوق بشر و شهروندی مقید به مرز	۲۹۶
دیوید میلر	
بازاندیشی در مفهوم شهروندی جهانی	۳۲۰
لیزا السکو	

۳۴۰.....	حقوق بین‌الملل و بررسی انتقادی شهروندی جهان شهر
استفان سی. نف	
۳۵۶.....	شهروندی جهان شهر
اندرو لینکلتر	
۳۸۰.....	فهرست تفصیلی
۳۸۵.....	نمایه و اعلام‌ها

مقدمه

پدیده‌ی غالب و پرشتاب «جهانی شدن»^{*}، روندی است «کیفی» که «فراسوی مرزها» و محدودیت‌های ناشی از آن عمل می‌کند و آثار خود را به منصفی ظهور می‌رساند. در این راستا بسیاری از تصمیم‌گیری‌ها، واکنش‌ها و سنجش‌ها در سطح جهانی و با توجه یا دخالت از عوامل فراملی اتخاذ می‌شوند. افراد انسانی در ارتباط با جهان به منزله‌ی یک کل رفتار می‌کنند و ارزش‌های جهانی را مدنظر دارند. این فرایند در مقایسه با گذشته‌های نه چندان دور، حکایت از مجموعه‌ای از تغییرات و دگرگونی‌های بنیادین دارد که چالش‌های جدی بر الگوهای سنتی وارد می‌آورد و نظر به رویه‌ها و تأثیرگذاری اجتناب‌ناپذیر بر زیست مشترک انسانی و روند تحولات، مقتضی بازاندیشی ضروری آن‌هاست. دنیایی پیش‌رو است که از رهگذر ارتباطات سریع و لحظه‌ای و نیز عرضه‌ی اطلاعات و کسب آگاهی‌ها، معیارها و هنجارهای جهانی را افاده می‌کند؛ هنجارهای مقبول وجدان بشری و معطوف به نیازهای مشترک که مستلزم حیات معقول و شرافتمندانه بشری است. «بشریتی» که «حرمت دانی» دارد و مافوق فرهنگ، قوم، نژاد، مذهب و... اقتضائات خاص خود را طلب می‌کند. به تعبیری در این راستا ارتباطات نشأت گرفته خاص و دولت‌محورانه متجلی در قواعد بازی رافع‌گرایانه سیاسی که نظم بین‌المللی با صبغه خودمداری و رفتار امپراتورمآبانه در چارچوب مرزهای جغرافیایی - سیاسی به مثابه نماد «هویت ملی» را توصیه و توجیه می‌نمود، جای خود را به ارتباطات جدید مادی - معنوی ویژه‌ای میان شهروندان جوامع مختلف با صبغه اخلاقی فضیلت‌مندانه معطوف به وجدانیات در چارچوب مرز وسیع «جامعه بشری» به مثابه «هویت انسانی» می‌دهد. نوعی «جهان‌شهر اخلاقی» مبتنی بر فهمی از انسان و برداشتی از «حقوق بشر و شهروندی» که از طریق مجموعه‌ای از علائق مشترک تعریف و تبیین می‌گردد، که در بیان کانت همه انسان‌ها اعضای یک جامعه‌ی مدنی تحت قواعد مشترک‌اند که در آن اهداف، غایات و مقاصد مشترک‌شان باید رعایت شود و محدودیت‌های روانی - اخلاقی بر اعمال ناصحیح قدرت برقرار و تحمیل گردد.

*. تمامی واژه‌ها و اصطلاحات داخل گیومه، از مقالات متن حاضر برگرفته شده است.

حوزه‌ای که بنا بر تعریف در آن افراد انسانی، اعضای اصلی جامعه بشری‌اند و بالمآل رابطه بین حاکمیت، سرزمین، تابعیت و شهروندی در پرتو شبکه‌ی ارتباطی جدید معنا و سازوکار دیگری می‌یابند؛ عرصه‌ای که در دیدگاه جهان‌گرایانه «مک‌گرو» بستر فراهم آمدن «مدل نووستفالیایی» را سبب‌ساز گردیده و روابطی نوین در پارادایمی رقم می‌خورد که در آن تعهدات، وفاداری‌ها و علقه‌ها از نوعی دیگر خواهد بود. از این حیث موج ناشی از تحولات «هنجاری» و «ساختاری» مبتنی بر جهانی شدن حقوق بشر، کارکرد تأسیسات و نهادهای ملی - بین‌المللی را دستخوش تغییر کرده است و تعهدات و تکالیف معطوف به حمایت بین‌المللی از حقوق بشر و یا صحیح‌تر پشتیبانی از قربانیان حقوق بیادین بشری و استحقاق‌های ویژه شهروندی در جوامع سیاسی - فرهنگی مختلف را با تأکید بر موجودیت انتزاعی «جامعه‌ی بین‌المللی» به طور کلی، افاده و روابط جمع‌ای در آن جامعه میل به صورتی تجربی‌تر می‌نماید.

در این پارادایم جدید به ناکرین بازیگرانی متفاوت از دولت‌ها نیز در سطح بین‌المللی ایفای نقش می‌کنند که در پی تحقق جهت‌گیری‌های جدید هستند؛ چارچوب ارجاع (reference framework) جدیدی که به موجب آن اشخاص حقیقی و حقوقی از حیث ارتباطی که با جامعه بشری برقرار می‌کنند، فراتر از قلمرو سیاسی - جغرافیایی دولت‌های خاص، به مثابه کنش‌گران «جهان پس‌استفالیایی» از نظر «لینکلتر» نقش آفرینی می‌کنند. انسان‌ها فراتر از محدودیت‌های ملی - سیاسی دولت‌محورانه، با ابتدای بر ایده‌هایی برگرفته از واقعیت‌های روزگار جهانی‌شده کنونی، با همه «بدی‌ها» و «خوبی‌های» آن، به خویشتن، حقوق و نیز وظایف خود آگاهی پیدا می‌کنند. از یک سو رفتار محلی - بومی آن‌ها با توجه با الگوهای جهانی است و از سوی دیگر افق‌های دید آن‌ها فراتر از مقتضیات محلی رقم می‌خورد. امری که به ناچار در تحول نقش و کارکرد دولت‌ها، فراتر از فرایندهای «بین‌المللی شدن» (Internationalization) گذشته مؤثر بر روابط بین‌الدولی (Inter - State)، در پرتو روندهای ناشی از جهانی شدن (Globalization)، پدیده غالب کیفی پیش‌گفته، تأثیرگذار است. روندهای پرشتابی که در روابط پیچیده کنونی جریان و استمرار دارد و با تأکید بر اصول حاکم بر نحوه جدید جامعه‌پذیری آحاد شهروندان جوامع انسانی مفهوم «شهروندی» را در شکل جدید «شهروندی جهانی» (Global Citizenship) یا جهان‌شهر (Cosmopolitan) جستجو

می‌کند. مقوله‌ای که با ابتدای بر واقعیات جهان جدید بدون انکار «هویت»‌های ملی - سیاسی، یا نمادهای حاکمیت ملی، بلکه با تأکید بر آن ارزش‌های انسانی، قواعد هنجاری که مسؤولیت تضمین و ارتقای آن را دولت‌های برخوردار از حاکمیت بر عهده دارند، پی‌ریزی می‌شود. نوعی سمت‌گیری جدید حول حداقل‌های مورد اجماع؛ اجماعی که وفق آن، جوامع محلی و ملی ضمن ارائه ارزش‌های ملی - سستی خود به سایرین، در عین حال پذیرای ارزش‌های انسانی دیگر نیز هستند. به عبارت دیگر جوامع ملی، دیگر نمی‌توانند دلبسته صرف ارزش‌های بومی و معیارهای محلی - ملی بوده و امور خود را نظم و نسق دهند، بلکه متفاوت از گذشته مرجعیت امور به معیارهای مشترک انسانی واگذار می‌شود.

از این منظر جامعه ملی، جامعه‌ای است متأثر از تعاملات و مناسبات با سایر جوامع و جامعه جهانی به طور کلی؛ و دولت ملی، دولتی است تحت تأثیر عوامل و متغیرهای بین‌المللی و فراملی؛ در این ارتباط و تعامل وثیق، دیگر منطقاً «هویت» انسان‌ها تحت تأثیر صرف یک جامعه یا یک ساختار اجتماعی ثابت یا عامل برگرفته از «قومیت»، «مذهب»، «نژاد» و «فرهنگ»... قرار ندارند، بلکه «هویتی» است انسانی ملهم و بهره‌گرفته از عوامل متعدد که بر «همبستگی و همفکری کلی بشری» مبتنی است. تحقیقاً گسترش و تعمیق این نوع جدید از ارتباطات میان شهروندان جوامع، پیامدهای ویژه‌ای را به همراه خواهد داشت و بر تمامی فرایندهای اجتماعی در کلیت حیات فردی و اجتماعی، تأثیرگذار است. روندی شتابان و پیچیده که از آن گریز و گریزی نیست. در چارچوب ارجاع نظم حقوقی جدید بین‌المللی متأثر از روندهای فوق، موازینی شکل گرفته که دستاوردهای مزبور را قوام می‌بخشد. در این راستا قواعد تضمین‌کننده هنجارهای انسانی در حوزه حقوق بشر و شهروندی هم از وصف عام‌الشمول (Erga Omnes) برخوردارند و هم آن چنان بنیادی که حسب لزوم تضمین اجرای آن‌ها مستلزم اقدام از نوع دسته‌جمعی / عمومی (Actio popularis) همه اعضای جامعه جهانی است و از همه سازوکارهای ملی و بین‌المللی در جهت تحقق مقتضیات ضروری بهره‌گرفته می‌شود که عامل پیوندهای نزدیک میان شهروندان جوامع مختلف است. پیدایی این اندیشه و ظهور و بروز آن در عملکرد دولت‌ها و رویه قضایی بین‌المللی، «صلح و امنیت بشری» را جایگزین «صلح و امنیت بین‌الدولی» کرده است. اما روند موصوفه

فوق که افق‌های روشنی را نوید می‌دهد و در روند «قاعده‌سازی» بین‌المللی هم مورد پذیرش همگانی قرار گرفته آیا ملاحظه‌ای است که اگر بدان توجه شود، شایسته تلقی می‌گردد؟ یا این که موجی است تحت‌الشعاع قدرت به مثابه ابزاری در اختیار قدرتمندان و فرادستان ذی‌اختیار که جز تبعیض ثمری نخواهد داشت؟ آیا روند موصوفه آن چنان قوی و ریشه‌دار است که بتواند «جامعه‌پذیری هنجاری» (Normative Socialization) با محوریت «حقوق بنیادین بشری» و «شهروندی مسئولانه» و «حاکمیت مضبوط و شفاف و پاسخگو را نتیجه دهد؟ واقعیت تفاوت‌های ناشی از مؤلفه‌های فرهنگی، قومی، ملی و... در تعامل تاریخی «سیاست» و «حقوق» در عرصه داخلی و خارج چگونه جایگاه بایسته و متناسب خود با نوع خاص روابط انسانی متأثر از قواعد و ساختار جدید را پیدا خواهد کرد؟

پاسخ بخشی از این پرسش‌ها در پرتو مفهوم «شهروندان جهانی» هدفی است که در این مجموعه پی گرفته می‌شود. مقالات عطف به بنیان‌های نظری مفهوم «شهروندی جهانی» یا «شهروندی جهان‌شهر» برگزیده شده است. تبیین خاستگاه‌های نظری - تاریخی و نیز آثار تبعی یا شاخص‌های انضمامی این مفهوم در حیات بین‌المللی و زیست مشترک جهانی با کنشگرانی از دولت و بازیگران بین‌المللی دولتی تا کنشگران غیردولتی و افراد انسانی ملاک‌گزینش مقالات* بوده است. نگارنده امیدوار است این مجموعه در گسترش ادبیات حقوقی و سیاسی و ارتقای فرهنگ رفتاری مبتنی بر رعایت «حقوق بشر و شهروندی» به مثابه یک روند نهادینه و تأثیرگذار در جامعه با افق‌های روشن متناسب با تاریخ و فرهنگ ریشه‌دار، مؤثر باشد.

حسین شریفی طرازکوهی

بهار ۱۳۹۲